

ДИТЯЧИЙ ЕКОЛОГІЧНИЙ ТУРИЗМ: РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Дитячий і юнацький екологічний туризм у нас розвивається досить активно і набуває все більшої популярності. Він передбачає подорожі у райони з незайманою природою. Основний принцип при такій подорожі - не нанести шкоди навколишньому середовищу. При екотуризмі мандрівники користуються тільки екологічно чистим транспортом (велосипеди, безмоторні човни), організують привали в спеціальних місцях, збирають дарунки природи в дозволених зонах. Характерною рисою екологічного туризму є те, що він розвиває повагу до природи, підвищує екологічну культуру мандрівників, бере до уваги інтереси місцевого населення й запобігає негативному впливу на екологію, культуру й естетику. Об'єктами властиво екотуризму виступають як природні об'єкти, так і об'єкти культурної спадщини, природні й природно-антропогенні ландшафти, де традиційна культура становить єдине ціле з навколишнім середовищем. Туристичні маршрути проходять через національні парки й заповідники. Мандрівники мають можливість познайомитися із природними й природно-антропогенними ландшафтами, спостерігати за рідкісними зникаючими видами безпосередньо на лоні природи. У статті проаналізовано основні природно-заповідні території, об'єкти природи та господарювання людей, в межах яких активно може розвиватись дитячий екологічний туризм. Подано характеристику форм виховання екологічного мислення - екологічні стежки та екологічні табори, головне призначення яких - виховання культури поведінки дітей та молоді у природі.

Ключові слова: екологічний туризм, екотабір, природно-заповідний фонд, національний природний парк, пізнавальний екологічний туризм, екологічна стежка.

Вступ. На сьогоднішній день екологічний туризм стає одним із важливих напрямків туристичної діяльності у різних регіонах України та серед різних вікових груп населення. Але ще немає єдиної системи управління дитячим і молодіжним екологічним туризмом. Діяльність у даному напрямку відбувається стихійно, на громадських засадах людьми, які беруть на себе певну екологічну місію від імені громадянського суспільства, інтуїтивно діючи як його вимогливий і повноправний представник. Дитячий і молодіжний, а також сімейний екотуризм передбачає діяльність спрямовану на організацію та проведення проведення часу дітей, підлітків, а також членів їх сімей під керівництвом або при опіці фахівців біології, екології, туризму.

Екологічний туризм пропагує ідею про збереження природи в її чистому природному вигляді, а також і культурне просвітництво туристів і місцевих жителів. Всесвітнє зростання економіки та глобалізація руйнівні впливають на культуру поселень. Тому не тільки рослини, а й тварини потребують охорони, але й унікальна культура, звичай місцевого населення.

Актуальність дослідження. В умовах утвердження ринкових відносин і децентралізації управління туристичним сектором економіки виникла об'єктивна необхідність наукових досліджень нових напрямків розвитку туризму як в Україні загалом, так і окремих її регіонах. Останні приклади свідчать про те, що навіть невелика державна підтримка даної громадської ініціативи приносить великі плоди.

Дитячий екологічний туризм може мати великі перспективи, якщо його стихійний розвиток з різним ступенем інтенсивності в різних регіонах буде підтриманий. Саме дослідження цього напрямку туризму є досить актуальним, позаяк діти і молодь займають вагоме місце у структурі відпочивальників.

Стан вивченості проблеми. У цьому напрямі найбільше уваги проблемам пошуку та вдосконалення нових видів туризму, а також адаптації їх до умов українського ринку присвячено у роботах О.О. Бейдика, М.Б. Биржакова, В.І.Гетьмана, М.І. Долішнього, О.Ю. Дмитрука, В.С. Кравціва, О.В. Колотухи, С.П. Кузика, М.П.Мальської, О.О.Любіцевої Я.Б.Олійника, Л.П. Царика, В.В.Худоби.

Постановка цілей та задач дослідження. Охарактеризувати особливості природно-заповідного фонду регіону для потреб дитячого і молодіжного екологічного туризму, зокрема природних заповідних територій, дендропарку та національного природного парку Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу. У процесі рекреаційної діяльності все більше відбувається диференціація туризму на окремі види. У структурі "зеленого" туризму все більше виділяється екологічний туризм, який передбачає подорожі по місцевостях, які є ще недостатньо порушені людиною. Основною метою такого туризму є спостереження за природою і вивчення культурних пам'яток. Такі подорожі створюють умови, за яких охорона природних ресурсів і природи місцевого населення стає

економічно вигідною справою. Екологічний туризм зацікавлений у збереженні природного середовища, певних видів рослин і тварин, пам'яток природи.

Екологічний туризм можна розділити на пізнавальний, науковий і рекреаційний. Пізнавальний екотуризм орієнтований на спостереження за навколишнім світом. Науковий екологічний туризм пропонує добровольцям брати участь у наукових дослідженнях, екологічних таборах, які призначені для цих цілей. Рекреаційний екологічний туризм подібний на класичний вид туризму. Екотуристи займаються активним відпочинком (кінні і пішохідні походи), не завдаючи шкоди навколишньому середовищу. Основними принципами екологічного туризму є пропаганда ідеї про збереження природи в її чистому природному вигляді, а також культурне просвітництво туристів і місцевих жителів оскільки всесвітнє зростання економіки та глобалізація руйнівні впливають на культуру поселень, й не тільки рослини а й тварини потребують охорони, але й унікальна культура, звичай місцевого населення. Для розвитку екологічного туризму, який стає все більше популярним є сприятливі умови у всіх регіонах України. Основними об'єктами цього виду туризму є природно-заповідні території, об'єкти природи та господарювання людей.

На думку М.Б Биржакова, до екологічного туризму можна віднести всі форми і види туризму при яких головною метою туриста є спостереження і спілкування з природою, яке сприяє збереженню навколишнього середовища, культурної спадщини з мінімальним впливом на них. Екологічний туризм визначається як один із різновидів природного туризму, який об'єднує людей, що подорожують з науково-пізнавальними цілями. Сфера інтересів цих людей є навколишнє середовище, спостереження за ним. Особливий інтерес при даному виді туризму становлять природно-заповідні території, Таким чином екологічний туризм можна визначити як строго спеціалізований вид дозвілля із яскраво вираженими науково-пізнавальними цілями. [1.С10]

Важливим напрямком у розвитку дитячого і молодіжного екологічного туризму є організація екологічних стежок – одна з форм виховання екологічного мислення та світогляду дітей та юнацтва. Екологічні стежки ще називають "стежками природи". Основне призначення таких стежок – виховання культури поведінки дітей та молоді у природі. Таким чином, вони виконують природоохоронну функцію. За

допомогою таких стежок поглиблюються і розширюються знання екскурсантів про навколишнє середовище, природу (рослинний і тваринний світ, геологічну будову місцевості), удосконалюється розуміння закономірностей протікання біологічних та інших природних процесів. Це підвищує відповідальність дітей за збереження навколишнього середовища, сприяє вихованню почуття любові до природи, своєї батьківщини. Для створення такого типу пізнавальних стежок існує ряд вимог про те, що, найбільш доцільно прокладати подібні стежки у рекреаційних районах, які інтенсивно відвідуються. Це дозволяє направити основний потік відпочивальників за певним маршрутом і послабити антропогенне навантаження на природне середовище. Відвідувачі можуть також поповнити свої природознавчі знання. До того ж стежка повинна бути доступна в транспортному відношенні, щоб район стежки добре відвідувався місцевим населенням. Маршрут найкраще прокладати по вже наявній доріжці. При його виборі важливо враховувати привабливість навколишнього ландшафту. Слід уникати ділянок з монотонними однотипними природними утвореннями. Необхідне чергування відкритих просторів з лісовими стежками, куточків незайманої природи з ділянками, які зазнали значного антропогенного впливу. Поряд з привабливістю, іншою найважливішою якістю стежки є її інформативність. Інформацію, що отримують тут, умовно можна розділити на пізнавальну (просвітницьку) і розпорядчу. Кожному виду інформації відповідають "свої" об'єкти на маршруті і свої знаки – символи (нагадують дорожні знаки). Натуральні об'єкти є джерелом переважно пізнавальної інформації Це види рослин, тварини, форми рельєфу, ґрунту і інші елементи живої та неживої природи. Найбільшою популярністю у дітей і молоді користуються біологічні об'єкти: рослини, гриби, тварини. Саме вони піддаються найбільшому впливу з боку людини, особливо в зонах відпочинку. Тому важливо, щоб обраний вид дозволяв наочно показати його роль у створенні або підтриманні екологічного стану середовища. Цілий ряд об'єктів в зоні стежки можна створити своїми руками, майстерно вписавши їх у навколишній ландшафт.

Ще однією формою організації екотуризму для дітей є екотабір – організоване місце, в якому екотуристи відпочивають, подорожують, спостерігають за природою і допомагають у наукових дослідженнях. Діти з'їжджаються сюди з метою споглядання і піклування про

навколишню природу та її представників. Колективно беруть участь у дослідженнях наукових конференціях, подорожують і діляться позитивними враженнями. Програми перебування в такому таборі включають походи, ознайомлення з місцевою флорою і фауною, дослідження відповідно до спеціалізації екотабору, практичні заняття, конференції, тренінги, творчі вечори. Мета перебування в таборі полягає у формуванні науково-пізнавального інтересу до природи у школярів, через ознайомлення з роботою наукового відділу заповідників і національних природних парків. Корисний також активний відпочинок на природі з елементами навчання. Для досягнення мети ставляться такі завдання: повноцінний активний відпочинок школярів, розвиток науково-дослідницького інтересу школярів, екологічне виховання учнів, формування позитивного досвіду взаємодії дитини з навколишнім світом, умінь і навичок практичної екологічно орієнтованої діяльності; професійного орієнтування.

Для екологічного туризму в Тернопільській області є багаті ресурси, передусім об'єкти природно-заповідного фонду. На сьогодні природно-заповідний фонд області має у своєму складі 566 одиниць територій та об'єктів площею 123,7 тис. га, з них загальнодержавного значення – 35 од. площею – 39,5 тис. га, місцевого значення – 531 од. площею – 84,2 тис. га.

Фактична площа природно-заповідного фонду області (без урахування площі тих об'єктів, що входять до складу територій інших об'єктів) – 120,6 тис. га. Відношення площі природно-заповідного фонду до площі області ("показник заповідності") становить 8,7%.

За кількістю об'єктів природно-заповідного фонду Тернопільська область займає 2 місце серед областей України, поступаючись лише Чернігівській області (654 об'єкти), та 7 місце в Україні за відсотком заповідності території. Відповідним і рішенням облради оголошено об'єктами природно-заповідного фонду місцевого значення 5 природних комплексів та об'єктів загальною площею 97.41 га. До нових об'єктів природно-заповідного фонду увійшли: комплексна пам'ятка природи "Урочище "Вавринів" (20 га) – крутий схил р. Серет на території Чортківської міської ради. Мета заповідання – охорона та збереження типового ландшафту та шов зростання червонокнижних (ясець білий) і регіонально рідкісних видів рослин; комплексна пам'ятка природи "Стінка

"Угринська" (30 га) – крутий схил вздовж р. Серет на території Угринської сільської ради Чортківського району. Мета заповідання – охорона та збереження типового ландшафту та умов зростання червонокнижних (ясець білий) і регіонально рідкісних видів рослин, поширення корисних комах та птахів;

- ботанічна пам'ятка природи "Монастирські сосни" (0,4 га) – розташована у м.Чортків, по вул. Монастирська. Мета заповідання – охорона та збереження дерев сосни чорної як цінних екзотів для Тернопільської області;

- ландшафтний заказник "Наші гаї" (39,9 га) – розташований в межах Веливогаївської сільської ради Тернопільського району. Мета заповідання – охорона та збереження мало порушених лісових, лучних та болотних масивів, які створюють цілісні екосистеми з багаторічними (100-300 років) деревами та рослинністю, характерною для західного Поділля;

- ботанічна пам'ятка природи "Нездобниця" (7,11 га) – розташована на території Шкроботівської сільської ради Шумського району. Мета заповідання – охорона та збереження зіноваті руської, популяції якої в області на такій площі трапляються досить рідко.

Одна із найбільш відвідуваних пам'яток садово-паркового мистецтва – Хоростківський державний дендрологічний парк, який знаходиться у місті Хоросткові (65 км від обласного центру м. Тернопіль), Гусятинського району Тернопільської області і підпорядкований Подільській дослідній станції Тернопільського інституту агропромислового виробництва Української Академії аграрних наук. Засновано дендрологічний парк в 1972 році відомим подільським вченим садівником-дендрологом Василем Григоровичем Корчемним на громадських засадах при підтримці дирекції дослідної станції на площі 14 га.

При створенні парку враховувалися погодні умови цієї мікрозони, форма місцевості. Вивчався досвід вітчизняного та зарубіжного паркового будівництва, зокрема поширена в Україні ще у XVII та в першій половині XVIII століття регулярність в архітектурному ансамблі га садово-паркових композиціях, основними принципами якої є геометрична схема плану, своєрідне розміщення рослинності, організація водних споруд та водойм.

У Хоростківському дендрологічному парку культивуються екзотичні види і форми дубів: болотний, лавролистий, пухнастий, каштанолістий, Гартвіса, імеретинський, австрійський, великоплідний, монгольський, північний, си-

зий, П'ятиницького, крупнолистий, червоний, пірамідальна форма дуба череватого та інші види і форми. Тут же ростуть різні види буків і кленів, ясенів, тополі, берези. Чотири види горіхів: волоський (або грецький), чорний, сірий та маньчжурський. Верба тут зростає такими видами: ламка, гостролиста (шелюга), природних парків. Корисний також активний відпочинок на природі з елементами навчання. Для досягнення мети ставляться такі завдання: повноцінний активний відпочинок школярів, розвиток науково-дослідницького інтересу школярів, екологічне виховання учнів, формування позитивного досвіду взаємодії дитини з навколишнім світом, умінь і навичок практичної екологічно орієнтованої діяльності; професійного орієнтування .

У дендропарку налічується багато видів і форм трав'янистих рослин. Хоростківський дендрологічний парк став справжнього науково-дослідною лабораторією по інтродукції (переселення) і акліматизації (приспосовуванні до нових умов) нових видів дерев і кущів, зокрема акліматизації хвойних (шпилькових) і листяних: магнолій, півоній деревовидної та інших реліктових і екзотичних рослин, щоб збільшити кількісний видовий склад рослинного світу рідного краю. Сьогодні державний дендрологічний парк приваблює десятки тисяч туристів, які милуються його чарівною красою, захоплюються цією зеленою перлиною природи.

Ще один об'єкт для екологічного туризму області – Медобори – природний заповідник, розташований на території Гусятинського і Підволочиського районів. Площа заповідника – 10521 га. У Х-ХІІІ століттях на території заповідника був збручський культовий центр, один з останніх осередків язичества у Київській Русі. Заповідник відомий не лише цікавою природою, а й чисельними історико-культурними об'єктами на своїй території.

Заповідник розташований на території унікального геологічного утворення – Товтр (Толтр), яке являє собою залишки давнього бар'єрного рифу, що сформувався приблизно 25 мільйонів років тому вздовж берегової частини Сарматського моря. Пагорби досить великі за розмірами, найвищий серед них – гора Бохит (Богіт), 414 м над рівнем моря.

Свою назву заповідник отримав завдяки медоносним рослинам, які здавна тут росли. Чимало скупчень саме цих представників флори залишилися на території заповідника і досі можуть бути об'єктами екологічного туризму.

На території заповідника тече рідка Збруч.

Її назва перекладається дослівно, як "болото". Через це всі болота, які пов'язані з річкою, місцеві мешканці називають "збручами". За іншою версією, річка отримала назву від слов'ян. Спочатку вона мала назву "Боруч". Люди йшли "За Боруч", а з часом назва змінилася на Збруч. На річці утворений штучний водоспад, який називають "Подільською Меккою". Також тут є карстові озера, які не замерзають навіть у найсильніші морози і світяться уночі. На правому березі річки Збруч знаходиться джерело "Гліцерина вода", а напроти нього – джерело "Збручанської Нафтусі". "Гліцерина вода" має цілющі властивості: якщо нею вмитися, шкіра стає молодшою. Через це у народі його називають джерело краси донни Бейжі. Джерело "Збручанська Нафтуса" має жовто-оранжеві, сечогінні, протизапальні, дезінфекційні властивості. Окрім цього, хворі їдуть сюди, аби відновити склад крові. Ця вода багата на йод, мідь, бром, марганець і фтор.

Флора заповідника різноманітна, але переважають буки і граби, також зустрічаються ясен, явір, клен, липа, черешня, в'яз, береза, сосна та осика. За оцінками вчених, у Медоборах знаходиться найбільш східний в Європі буковий гай. З рослин, які ростуть на території заповідника, 29 видів занесені до Червоної книги України. Фауна заповідника також досить багата. Зустрічаються олень, косуля, дикий кабан, лисиця, куниця, борсук, лось. Тут знаходиться також печера "Перлина", яка отримала таку назву через кальцитові кульки, що схожі на перли, на її стінах. Печеру було відкрито восени 1969 року. Тривалість горизонтальних ходів – біля 300 м, максимальна глибина – 40м. температура повітря – біля 9 градусів за Цельсієм. З особливостей печери – наявність сталактитів і сталагмітів, печерних перлин. Для туристів співробітники заповідника передбачили три маршрути. Два з них – на гори Гостра і Бохит – науково-пізнавальні, третя – "Пуща відлюдника" – для широкого кола туристів. За рік цими маршрутами проходять близько 4000 відвідувачів. До пам'яток заповідника належить геологічне відшарування Товтрової гряди у Сліпому яру, карстові печери, мінеральні джерела, язичеські городища біля гір Звенигород, Говда, Бохит. на околиці села Вікно знаходяться унікальні озерця у вигляді лійок, що не замерзають навіть узимку.

Сучасні Медобори – це справжня скарбниця лікувальних факторів. Подільські Товтри добре впливають на формування клімату. Розташування краю, наявність лісів створюють

сприятливі для людини мікрокліматичні умови. Природа наділила цей край також унікальними підземними скарбами – цілющими водами.

Зокрема в межах природного заповідника "Медобори" щороку в кінці травня розпочинається гаряча пора – проведення пізнавальних екскурсій екологічними стежками для дітей та молоді. Любов до природи, особливо у дітей, які зростають в міських умовах, не приходить сама собою – її треба пробудити. Дослідження показують: і діти шкільного віку, і старшокласники проявляють турботу і дбайливе ставлення лише до тих об'єктів природи, про які вони мають глибинні й різнобічні знання, із інших випадках у їхній поведінці проявляється нейтрально-байдуже, а часто й просто негативне ставлення. До того ж, добре відомо, що далеко не завжди батькам вдається прищепити дітям любов до природи, бажання її берегти, вселити у кожного майбутнього громадянина почуття відповідальності за її долю.

З одного боку, завданням стежки є своєрідний "природничий лікнеп", тобто розширення в екскурсантів елементарних відомостей про об'єкти, процеси та явища навколишньої природи. З іншого боку, завданням екскурсиводів і провідників є навчання своїх слухачів бачити, помічати різні прояви антропогенного фактору, які можна спостерігати в зоні маршруту стежки, вміти комплексно оцінювати ці результати впливу людини на навколишнє середовище. Отож, кінцевим підсумком і головним завданням навчальних стежок є виховання екологічної культури поведінки дітей і дорослих, сприяння охороні навколишнього природного середовища.

У природному заповіднику "Медобори" функціонує три екологічні стежки – "Гостра скеля", "Пуща Відлюдника" і "Бохіт". Кожна із них – це науковий маршрут, повний загадок і таємниць. Довжина науково-пізнавальної стежки "Гостра скеля" становить 1,2 кілометра. Назва походить від обрису Товтри (гори), яка у минулому мала гострий шпиль. Маршрут прокладено через вершину бічної Товтри, на якій збереглися степові та наскельна – степові угруповання рослин. До речі, на цій горі зростає білий ясенець, який у народі здобув назву "неопалимої купини". Рослина з метою самозбереження виділяє етилові спирти, які на сонці спалахують яскравим вогнем. Протяжність екологічної стежки "До пущі відлюдника" – 5-5,5 кілометрів. Гора Бохіт одне із трьох городині святилищ (два інші – Говда і Звени-

город), яке збереглося найбільше. Тут у X-XIII ст. стояв всесвітньовідомий Збруцький ідол (Святовит) – були свідками вражаючих еволюційних подій за останні 420 млн. років.

Національний природний парк "Кременецькі гори" – природоохоронна територія в межах низькогірного пасма Кременецькі гори. Розташований на території Кременецького та Шумського районів Тернопільської області.

Площа: 6951,2 гектара земель державної власності, а саме: 3968,6 гектара земель, які надаються національному природному парку в постійне користування. Підпорядкування: Міністерство екології та природних ресурсів України. Кременецькі гори – це одночасно геолого-геоморфологічний феномен Північно-Подільського уступу, місцезнаходження рідкісних екосистем та сотень пам'яток історії та культури багатьох народів Європи.

З наукової точки зору Кременецькі гори є одним з унікальних регіонів на території України, що виділяється своєрідністю геологічної будови, рельєфу, рослинного та тваринного світу, мальовничими краєвидами, сприятливим кліматом для використання у рекреаційних цілях. Інтерес до цього регіону підсилюється етнічними традиціями, древньою культурою, гостинністю місцевого населення. Природні та історико-культурні комплекси й об'єкти мають велике пізнавальне та еколого-виховне значення. Регіон дуже перспективний для розвитку рекреаційно-оздоровчої галузі, туризму, зимових видів спорту. Основними завданнями Парку є: створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних комплексів та об'єктів; організація та здійснення науково-дослідних робіт, у тому числі з вивчення природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання; відтворення окремих видів флори та фауни, організація та проведення моніторингу ландшафтного та біологічного різноманіття; відродження місцевих традицій природокористування; проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

З метою виконання державної програми "Літопис природи" науковцями Парку закладено пробні площі, на яких проводиться спостереження за циклами рослинного покриву, проводиться інвентаризація основних груп рослин і тварин. Відділом екологічної освіти налагоджено співпрацю з навчальними закладами району, будинками дитячої творчості. Для дошкільнят, школярів та молоді проводяться еко-

лого-освітні заходи: екскурсії, заняття, гуртки, конкурси, акції, літні табори, майстер-класи. Працівники парку приймають участь в міжнародних виставках, інвестиційних форумах, туристичних фестивалях. Основними завданнями служби державної охорони є: попередження та припинення порушень та встановленого режиму природоохоронного законодавства на території парку.

У 1990 році найцінніші ділянки Кременецьких гір площею 1000 га було виділено як філію природного заповідника "Медобори". Територія Кременецьких гір – рідкісні ерозійні гори, інакше – розчленоване горбогір'я. Ерозійні процеси, зумовлені розмивом вода, надали місцевому ландшафту надзвичайно мальовничості. Найбільш розчленований рельєф властивий саме західній частині Кременецької височини, що прилягає до долини р. Іква.

В НПП "Кременецькі гори" поблизу м.Кременець є ще три екологічні стежки – гори Божа, Бона та Дівочі скелі. Серед усіх кременецьких гір найбільш відома як місце релігійного паломництва Божа гора, яка має дві вершини. Під однією з них б'є джерело холодної води з домішками мінеральних солей (Святе джерело), з яким пов'язане явлення Матері Божої. На другій, кам'яній, скелі колись стояла невеличка каплиця з відбитком стопи Божої Матері. Вона наче відділилася від основного пасма гір й самотньо стоїть серед поля. Уся гора вкрита величезною кількістю рідкісних рослин (283 види).

Гора Бона (Замкова гора) – цінна геологічна та історико-археологічна пам'ятка заввишки 397 метрів. На схилах Бони є відшарування, на яких можна розгледіти геологічну будову гір – чітко виражені нижньосарматські вапнякові пісковики з домішками чорного кременю. Стрімко підносяться в небо Кременця сірі громаддя Дівочих скель – одного з найцікавіших урочищ північно-східної окраїни міста. Урочище є цінною ботаніко-геологічною та палеонтологічною пам'яткою природи. Майже 400-метрові схили поросли дубом, грабом, липою, кленом і сосною. Відшарування вапняків виступають у вигляді стрімких круч та карнизів. Враховуючи ліміти, які передбачені Положенням про використання природних ресурсів з метою еколого-освітньої діяльності в межах екологічних стежок, перед працівниками національного природного парку "Кременецькі гори" стоїть завдання просторово регулювати потік відвідувачів, розсіювати, розподіляти їх територією відпочинку, уникаючи переванта-

ження найбільш привабливих і тому найбільш відвідуваних ділянок Створення таких стежок на околицях особливо охоронних територій дозволить відвернути від них туристів і відпочиваючих, показавши їм не менш цікаві за природними якостями і в той же час цілком доступні місця, які нічим не поступаються уже існуючим екологічним стежкам.

Дністровський каньйон – найбільший каньйон в Україні і один з найбільших в Європі. Тут протікає одна з найкрасивіших річок у Європі і друга за величиною в Україні – Дністер. Його загальна протяжність – 1365 км. Але найкрасивіші береги цієї ріки – на Тернопільщині.

З метою збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів лісостепової зони, президент України В.А. Ющенко постановив створити на території Борщівського, Бучацького, Заліщицького та Монастирського районів Тернопільської області національний природний парк "Дністровський каньйон". Про це йдеться в указі Президента № 96 від 3 лютого 2010 р.

До території національного природного парку "Дністровський каньйон" включено 10829,18 га земель, а саме: 7189,65 га земель державної власності, що надаються (у тому числі з вилученням у землекористувачів) національному природному парку в постійне користування, і 3639,53 га земель, що включаються до його території без вилучення.

Всесвітнім визнанням каньйон Дністра завдячує своїм неповторним геологічними пам'ятками. Різноманітні за походженням скелі пройшли всі геологічні та біологічні епохи, були свідками вражаючих еволюційних подій за останні 420 млн. років. Дністровський каньйон – це книга сотворіння світу, підручник з геології з реальними ілюстраціями.

Особливо добре це помітно на берегах Дністра, які нагадують земну поверхню в розрізі. Тут знаходяться відомі у всьому світі відслонення (с. Стінка Бучацького і с. Трубочин Борщівського районів), які містять у собі давні скам'янілі рештки флори і фауни. Скельні відслонення на Дністрі, так звані стінки – пам'ятки природи, подібних до яких у світі практично немає. Гордістю парку являються травертинові скелі – унікальні за своєю привабливістю порівняно молоді геологічні утворення з тасмнічними печерами і гротами. Часто вони вкриті оксамитовою зеленню мохів та водоростей.

На території Національного природного парку "Дністровський каньйон" відомо близь-

ко 70 великих і малих печер. Серед них одні з найдовших в світі: Озерна (120 км), Оптимістична (250 км) Підземні лабіринти вражають своєю таємничістю та красою кристалічних утворень. Деякі з них в сиву давнину використовувались для проживання та культових потреб. Круті скелясті або заліснені береги та мальовничі острови містять велику кількість рідкісних рослин, тварин, птахів. На річкових схилах збереглась реліктова лісова, наскельна та лучно-стєпова рослинність. Багато видів рідкісних та цінних рослин охороняється на території Парку. Цікавий та різноманітний тваринний світ Дністровського каньйону, через важкодоступність схилів він досі маловивчений.

Теплий клімат у каньйоні відрізняє: цю місцевість від інших територій Західної України. Стіни каньйону затримують сонячне тепло, через що влітку дощів тут майже не буває, а навесні зелень розцвітає на 2-3 тижні швидше, ніж в інших частинах області

Саме наявність таких природно-заповідних територій дає можливість прокладання в їх межах екологічних стежок – спеціально обладнаних маршрутів, що проходять через різні екологічні системи і інші природні об'єкти, архітектурні пам'ятки, що мають естетичну, природоохоронну та історичну цінність. По них йдуть туристи, отримуючи усну (з допомогою екскурсовода) або письмову (стенди) інформацію про об'єкти.

Відділом науки національного природного парку Дністровський каньйон розроблено рекомендації для організації туристсько-екологічної стежки: річка Дністер – ур. Пустельня – ур. Червоне – р. Джурин – р. Дністер. Ідея належить науковому співробітнику національного природного парку Площанському Петру Михайловичу. Стежка створюється для туристів-водників, що здійснюють сплав Дністром, а також для будь-яких інших мандрівників. Співробітниками наукового відділу здійснено попереднє маркування маршруту, перевірка на місцевості проект розташування вказівників та інформаційних щитів.

Маршрут передбачає старт з с. Устечко в

трьох місцях: від залишків старого мосту, від місця впадання р. Джурин у Дністер та від автомобільного мосту, де передбачається установити карти маршруту. На маршруті можна ознайомитись з історією давнього мосту через Дністер, побачити рідкісне для Подністер'я дерево – оксамит амурський, ознайомитись з рідкісними рослинами Устечківського лісу. В урочищі "Пустельня" туристи зможуть напитися цілющої води, побачити лісове озеро, химерну скелю з печерою, скупатися під струменями водоспаду "Дівочі сльози". В урочищі "Червоне" можна оглянути розвалини Червогородського замку, костюлу Вознесіння Богородиці, каплиці Понінських. Можна прийняти природний гідромасаж у Джуринському водоспаді, найбільшому рівнинному водоспаді України. Вище по Джурину можна помилуватись химерною травертиновою скелею з печерами та водоспадом, під яким виріс триметровий сталагміт. Складність, довжину і час маршруту можна організовувати по різному. Найкоротший маршрут обмежується урочищем "Пустельня", зі спуском до р. Джурин і мальовничою стежкою вздовж річки назад в с. Устечко. Середній маршрут передбачає, додатково, перехід в урочище "Червоне" з поверненням вздовж р. Джурин. Найдовший маршрут передбачає також перехід до Нирківської травертинової скелі. Для пішохідних туристів пропонуються спортивне орієнтування, переходи лісом по азимуту з урочища "Пустельня" до урочища "Червоне" та до Нирківської травертинової скелі.

Висновки. Екотуризм є важливим напрямком діяльності у різних частинах області, найбільше – у природно-заповідних територіях. Для розвитку екологічного туризму серед дітей необхідна координація даного напрямку екологічного виховання шляхом створення спеціалізованих сайтів, які дали б можливість обмінюватися різною інформацією про дитячий, екологічний туризм. Потрібна підготовка та видання спеціальної методичної літератури з боку Міністерства освіти та інших державних структур, людьми, що мають досвід роботи.

Література:

1. Биржаков М.Б. Введение в туризм / М.Б.Биржаков. – С-Пб.: Герца. – 1999. – с.161.
2. Гетьман В.І. Екотуризм у національних природних парках / В.І.Гетьман // Екологічний вісник. – 2002. – №7-8. – С.24-29.
3. Панов І.Н. Екологічний туризм / І.Н.Панов // Географія. – 1997. – №45. -С. 11.
4. Стойко С. Завдання заповідних ландшафтів щодо збереження природної, історичної та культурної спадщини в Україні / С.Стойко // Вісник Львівського у-ту. Серія Географія. – Львів. – 2012. Вип.26. с.65-70.
5. Тарасенюк А. Види екологічного туризму / А.Тарасенюк. //Туризм і відпочинок. – 2000. – №21.
6. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції – семінару "Туристичні ресурси як чинник розвитку

території" Тернопіль: "Підручники і посібники" – 2012. – 198с.

7. *Чайковський М.П.* Дністровський каньйон / М.П.Чайковський. – Львів: Каменяр. – 1981. – 76с.

8. Подільські читання: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, (23-24 травня 2013 року). – Тернопіль: СМП "Тайп", 2013. – 284 с.

Резюме:

Фіткайло О.А. ДЕТСКИЙ ЭКОЛОГИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ: РЕСУРСНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ В ТЕРНОПОЛЬСКОЙ ОБЛАСТИ.

Детский и юношеский экологический туризм у нас развивается достаточно активно и приобретает все большую популярность. Он предусматривает путешествия в районы с первозданной природой. Основной принцип при таком путешествии – не нанести вреда окружающей среде. При экотуризме путешественники пользуются только экологически чистым транспортом (велосипеды, безмоторные лодки), привалы организуют в специальных местах, собирают дары природы в разрешенных зонах. Характерной чертой экологического туризма является то, что он развивает уважение к природе, повышает экологическую культуру путешественников, учитывает интересы местного населения и предотвращает негативное воздействие на экологию, культуру и эстетику. Объектами собственно экотуризма выступают как природные объекты, так и объекты культурного наследия, природные и природно-антропогенные ландшафты, где традиционная культура составляет единое целое с окружающей средой. Туристические маршруты проходят через национальные парки и заповедники. Путешественники имеют возможность познакомиться с природными и природно-антропогенными ландшафтами, наблюдать за редкими, исчезающими видами непосредственно на лоне природы. В статье проанализированы основные природно-заповедные территории, объекты природы и хозяйствования людей, в пределах которых активно может развиваться детский экологический туризм. Охарактеризованы формы воспитания экологического мышления – экологические тропы и экологические лагеря, назначение которых – воспитание культуры поведения детей и молодежи в природе.

Ключевые слова: экологический туризм, экотабор, природно-заповедный фонд, национальный природный парк, познавательный экологический туризм, экологическая тропа.

Fitkailo O. A. CHILDREN'S ENVIRONMENTAL TOURISM: RESOURCE PROVISION AND PROSPECTS IN TERNOPIL REGION.

Child and youth eco-tourism here is developing very actively and gaining popularity. It involves travel to areas of unspoiled nature. The basic principle for this trip - not to harm the environment. When eco-tourism travelers use only environmentally friendly transport (bicycles, non-motorized boats), organize halts in special places, collect gifts of nature in permitted areas. A characteristic feature of ecotourism is that it develops a respect for nature, promotes environmental culture travelers take into account the interests of the local population and to prevent negative effects on the environment, culture and aesthetics. The objects of environmental tourism act as natural objects and objects of cultural heritage, natural and man-made natural landscapes where traditional culture is integrated with the environment. Tours run through national parks and reserves. Travelers have the opportunity to meet with natural and man-made landscapes, to observe the rare endangered species directly in the lap of nature. The paper analyzes the basic nature reserve, natural objects and people management within which children can develop an active eco-tourism. The characteristic forms of education of ecological thinking – ecological pathways and environmental camps, the main purpose of which – education cultural behavior of children and youth in nature.

Keywords: environmental tourism, environmental camp, Protected Areas, National Park, cognitive ecological tourism, ecological trail.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 20.10.2013р.